

ལེནུ་གསུམ་པ། མཁྲིས་ནད་གསོ་བ།

ГЛАВА 3. ЛЕЧЕНИЕ БОЛЕЗНЕЙ ТРИПА

དེ་ནས་ཡང་དྲང་སྤོང་རིག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསུངས་སོ། །ཀྱེ་དྲང་སྤོང་ཆེན་པོ་ཉོན་ཅིག

Then again Sage Rigpai Yeshe said this words, “O Great Sage, listen.

Затем риши Ригпей Еше (*rig pa'i ye shes*) изрёк: «О, великий мудрец, слушай!

མཁྲིས་པའི་ནད་ལ་སྐྱེ་བྱེད་དབྱེ་བ་དང་། །རྟགས་དང་བཅོས་ཐབས་རྗེས་བཅད་དུག་གིས་བསྟན། །

Disorders of *mkhris pa* are revealed under six headings: causes and conditions, classification, signs and symptoms, treatment methods, and post-therapy care.

Болезни трипа (*mkhris pa*) описываются в шести [темах]: причины, условия, классификация, симптомы, методы лечения и пресечение последствий.

སྐྱེ་བྱེད་གཞི་སྤོང་གི་མཁྲིས་པ་ལ། །

The cause of *mkhris pa* disorders is *mkhris pa* and gallbladder.

1. Причина – это [трипа] - основа болезни и пузырная жёлчь.

སྤོང་གི་ནད་གནད་དུ་མཚོན་བསྟན་འགྲམས་པ་དང་། །ཟས་སྐོམ་ཚ་སྦྱར་མི་འཕྲོད་མ་ལུ་དང་། །ཞེ་སྤང་མི་གཙང་ལྷ་བསྟོལ་འདྲེ་གཡོས་པས། །གསོ་དཀའ་མཁྲིས་ནད་བཞི་བཅུ་བདུན་དུ་འགྱུར། །

The conditions of *mkhris pa* disorders are injuries inflicted on vulnerable organs by weapons, excessive intake of hot and sour food and drink, *ma zhu* due to incompatible food, hatred, defilement from unclean things, scorn for human behavior by the protective deities, and a harmful influence inflicted by devils *'dre*. These causes and conditions lead to the development of the forty-seven intractable *mkhris pa* disorders.

2. Условия. Травмы, такие как поражение уязвимых мест оружием, жгучие и кислые, несовместимые или непереваривающиеся пища и напитки, гнев, загрязнения и оставление божествами, злые чары духов дре (*'dre*) оборачиваются 47 трудноизлечимыми болезнями трипа.

དེ་ལ་དབྱེ་བ་སྤྱི་དང་བྱེ་བྱུག་གཉིས། སྤྱི་ལ་རིགས་དང་གནས་ཀྱིས་དབྱེ་བ་གཉིས། རིགས་ཀྱི་སློན་ནས་དབྱེ་ན་རྣམ་བཞི་
སྟེ། རྣམ་གཞིའི་མཁྱིམ་པ་ཐང་ལ་སྟོགས་པ་དང་། མི་དྲོད་མཁྱིམ་པ་གཞན་གྱི་གནས་གྱུར་དང་། རྫོང་གྱི་མཁྱིམ་པ་ཁ་
ལུང་ཁ་ཤོར་དང་། ལུན་མོང་མཁྱིམ་པ་ཚ་རྩ་རྩུ་བའོ།

Disorders of **mkhris pa** are classified into two categories: general and specific. The general is further classified into two groups based on type and location. Classification based on type involves four groups: **mkhris pa** that has exceeded beyond the balanced state, the location of digestive **mkhris pa** being occupied by other disorders, overflow and spillage of the bile from the gallbladder, and bile or digestive **mkhris pa** flowing into the channels.

3. Они делятся на две [категории]: общие и частные. 3.1 В общих - два подразделения по виду и по месту. 3.1.1 В подразделении по виду - четыре варианта: превышение количества трипа - основы болезни (*nad gzhi'i mkhris pa thang la lhags pa*); перемена места трипа огненного тепла с другим (*me drod mkhris pa gzhan gyi gnas gyur*); выдавливание и выброс пузыря жёлчи (*snod kyi mkhris pa kha lud kha shor*); растекание обычной трипа по сосудам (*thun mong mkhris pa rtsa ru rgyu ba*).

དང་པོ་རྒྱུན་བཞིས་མཁྱིམ་པ་འཕེལ་བ་སྟེ། རྣམ་གཞི་བའི་སྐབས་སུ་རྩུ་བ་པར་སྟོན། །

First, **mkhris pa** that has exceeded beyond the balanced state due to the four conditions is explained in detail in the category dealing with the treatment of hot disorders.

Первое - это когда четыре условия увеличивают трипа, что будет подробно рассказано в разделе лечения жара.

གཉིས་པ་རྩུ་བ་དང་མ་ལུ་བད་ཀན་ལྷག་འཇུ་བྱེད་མཁྱིམ་པའི་ཡུལ་དུ་ཞུགས་པ་ཡིས། མཁྱིམ་པའི་གོ་སྟོགས་ཕྱི་རྩ་བྱེད་
བའོ།

Second, when **rlung**, **ma zhu**, **bad kan** or blood infiltrates the location of digestive **mkhris pa**, they take over it's place, forcing digestive **mkhris pa** to escape.

Второе. Лунг, мажува (*ma zhu*), бекен или кровь, войдя в место переваривающей трипа (*'ju byed mkhris pa*), отбирают её пространство, и она рассеивается вовне.

གསུམ་པ་པོ་མཚན་སྐྱོན་གྱིས་མཁྱིམ་པ་བཅར། ཡང་ན་མཁྱིམ་པ་རང་ལ་སྐྱོན་ཞུགས་པས། མཁྱིམ་པ་དབང་མེད་ཕྱི་རྩ་
ཁ་ལུང་དམ། འགྲམས་སམ་རྩུ་བ་གིས་མཁྱིམ་པ་ཤོར་བའོ། །

Third, uncontrolled overflow of bile is caused by pressure exerted on the gallbladder from **skran** (tumor) of the stomach or liver, or growth of **skran** (tumor) within the gall bladder itself. Spillage of bile can also occur due to injury or **rlung**.

Третье. Опухоль трен (*skran*) желудка или печени давит на желчный пузырь или такая опухоль трен возникла в нём самом, из-за чего жёлчь произвольно выдавливается наружу или выбрасывается от травмы (*'grams*) или лунг.

བཞི་པ་སྣོད་མཁྲིས་འཇུ་བྱེད་གང་ཡང་རུང་། །འགྲམས་འཁྲུགས་རིམས་རྒྱན་མཁྲིས་པ་འཕེལ་བའམ། །ཟས་སྦྱོད་རྒྱན་གྱིས་འཕེལ་ཏེ་རྩེ་ལུང་པས། །ཤ་སེར་མིག་སེར་རྣམ་པ་གཉིས་སུ་འགྱུར། །

Fourth, an increase in bile or digestive **mkhris pa** caused by traumatic, disturbed hot disorders and **rims** or by unwholesome diet and lifestyle leads to overflow of **mkhris pa** into the channels and results in the two conditions: jaundiced skin and jaundiced eyes.

Четвёртое. Когда любой из видов трипа, будь то пузырьная жёлчь (*snod mkhris*) или переваривающая трипа (*'ju byed mkhris pa*) увеличилась по причине драм (*'grams*), труг (*'khrugs*) или рим (*rims*), либо в силу питания и образа жизни, и потекла по каналам, то здесь будут два варианта: шасэр (*sha ser*) и мигсэр (*mig ser*).

མཁྲིས་ནད་བརྒྱ་གསུམ་རིགས་ཀྱི་དབྱེ་བར་འདོད། །མདོར་བསྡུས་ཐོག་མཐའ་རང་རྒྱུད་ཚ་བའི་ནད། །བར་པ་གཉིས་པོ་གཞན་དབང་ལྡན་པ་ཡིན། །

These thirteen **mkhris pa** disorders are regarded as the classification based on type. Briefly, the first and the last are independent hot disorders, whereas the middle two are dependent in nature.

То есть, по виду выделяют 13 болезней трипа. Вкратце: из них первые и последние - самостоятельные (*rang rgyud*), болезни жара, а две средние - зависимые от чужой власти (*gzhan dbang ldan pa*).

གནས་ཀྱིས་དབྱེ་ན་སྐགས་ལ་གྲམ་པ་དང་། །ཤ་ལ་རྒྱས་དང་རྩ་ལ་རྒྱ་བ་དང་། །རུས་ལ་ཞེན་དང་དོན་བབས་སྣོད་དུ་སྦྱང་། །དབང་པོ་ལ་མེ་དོག་ཤར་བའོ། །དོན་ནི་སྣོ་སྣོང་མཆེན་མཆེར་མཁལ་མ་ལ། །སྣོད་ནི་པོ་ལོང་རྒྱ་མ་སྒྲང་པ་མངལ། །དབང་པོ་མགོ་མིག་རྣ་བ་སྣ་སྣའོ། །དེ་ལྟར་བརྒྱ་དགུ་གནས་ཀྱི་དབྱེ་བར་འདོད། །

Classification on the basis of location is as follows: that which disperses in the skin, which develops in the muscle tissues, which circulated through the channels, which adheres to the bones, which invades the vital organs, which descends into vessel organs, and which manifests through the five sensory organs. The five vital organs are the lungs, heart, liver, spleen, and kidneys, whereas the vessel organs are the stomach, large intestine, small intestine, urinary bladder, and uterus. The five sensory organs are the head, eyes, ears, nose, and tongue. These nineteen are regarded as the classification based on location.

3.1.2 В подразделении по месту - они расходятся по коже, увеличиваются в мышцах, движутся по сосудам, въедаются в кости, опускаются в плотные органы, проваливаются в полые, распускаются цветами на органах чувств. Плотных органов здесь пять: лёгкие, сердце, печень, селезёнка, почки; полые органы здесь это - желудок, толстая и тонкая кишка, мочевой пузырь и матка; органы чувств - голова, глаза, уши, нос и язык. Таким образом, по месту выделяют 19 [болезней].

བྱེ་བྲག་འབྲུ་བྱེད་སྐྱབ་བྱེད་མངའ་སྐྱུར་དང་། །མཐོང་བྱེད་མདོག་གསལ་རྣམ་ལྟར་གྱུར་པའོ། །རླུང་དང་བད་ཀན་འདྲིས་པས་བསུ་བྱ་འགྱུར། །

The specific category involves the five types of *mkhris pa* – digestive *mkhris pa*, accomplishing *mkhris pa*, color-transforming *mkhris pa*, sight *mkhris pa*, and complexion-clearing supporting *mkhris pa* – and the ten combined disorders constituted by combining each of these five types with *rlung* and *bad kan*.

3.2 Частные: [болезненная] трансформация пяти видов [трипа]: переваривающей ('*ju byed*), осуществляющей (*sgrub byed*), окрашивающей (*mdangs sgyur*), зрительной (*mthong byed*) и проясняющей цвет (*mdog gsal*), а от смешения с лунг и бекен - еще десять.

ཀུན་གྲང་མདོར་བསྐྱུས་ཚ་གང་གཉིས་སུ་འདུས། །ཁྲག་དང་མཐིས་པ་འཕེལ་བ་ཚ་བ་སྟེ། །མ་བྱུ་བད་རླུང་ཡུལ་ཕྱོགས་གང་བའོ། །

All these diseases can be summarized into two natures: hot and cold. Excess blood and *mkhris pa* disorder are hot in nature, whereas the location of digestive *mkhris pa* occupied by *ma zhu*, *bad kan* and *rlung* is cold in nature.

3.3 Однако все они кратко могут быть сведены к жару и холоду. Те, при которых увеличилась кровь или трипа - это жар, а те, при которых место [трипа] отбирают мажува (*ma zhu ba*), бекен или лунг - это холод.

དེ་ཡི་རྟགས་ལ་སྦྱིད་དང་བྱེ་བྲག་གཉིས། །

The signs and symptoms of *mkhris pa* disorders are of two types: general and specific.

3. У симптомов есть две [категории]: общие и частные.

སྦྱི་རྟགས་མིག་སྦྱིན་བཞིན་ཕྱགས་ཚུ་མདོག་སེར། །ལྗོ་ཚེ་མཐིས་པ་འབྲུ་སྐྱབ་ཟ་འཕྲུག་བྱེད། །དེ་ཡང་མཐིས་པ་ཚ་བ་སྐྱོམ་དང་ཆེ། །རྩ་གིམས་ཚུ་ཡི་རྩངས་ཆེ་ཀྱ་ཡམ་མཐུག། །ཁ་ཁ་ལུས་ཚ་གཉིད་རླུང་བཤང་བ་སེར། །ཤ་ཚང་མར་རྗེད་བྱུ་རམ་དོད་བག་གཞོད། །མཐིས་པ་གང་བ་དེ་ལས་གོ་ལོག་སྟེ། །མེ་དོད་འབྲུ་སྟོབས་རླུང་ལ་བཤང་བ་དཀར། །

The general signs and symptoms are as follows: yellowish sclera, face, skin, and urine, a strong appetite, diarrhea, vomiting of bile, and itching. Moreover, hot-natured *mkhris pa* shows extreme thirst, a twisting pulse, strong steam and heavy *ku ya* in the urine, a bitter taste in the mouth, raised body temperature, light sleep, and yellowish stools. Even a small intake of warm-natured food such as meat, *chang*, aged butter, or *bu ram* (jaggery) exacerbates the condition. Cold-natured *mkhris pa* shows symptoms opposite to those above, with weak digestive heat, poor digestion, and whitish stool.

4.1 Общие симптомы. Глаза, лицо, кожа, моча - жёлтые; пищеварение сильное, желчный понос или рвота, зуд. Также при жаре трипа будут сильная жажда, напряжённый (*grims*) пульс, моча с густым паром и толстым осадком, горечь во рту, тело горит, сон плохой, кал жёлтый, вредит даже немного тёплого, такого как

мясо, чанг, старое масло, буррам. При холоде трипа - наоборот, огненное тепло и сила пищеварения малы, кал белый.

བྱི་བྲག་ཚ་བ་རྒྱ་བརྟག་གོམས་པས་བརྟག།

Specifically, a hot-natured **mkhris pa** is diagnosed on the basis of causes, signs and symptoms, and the effects of the treatment given.

4.2.1 Частные [симптомы]. Жар исследуют через его причины, признаки и [реакцию на] привычное.

རྒྱུ་གི་གནས་གུར་སློ་འཁྲོག་རྒྱག་པ་སྐྱམ། །གཡལ་མང་དྲོད་བརྩུད་ཚོས་རྗེས་བདེ་བར་མངོན། །མ་ལུ་བད་ཀན་གང་གི་གནས་གུར་ཀྱང་། །ལུས་ལྗེ་གཉིད་ཆེ་སྲིད་སྐྱར་འདུག་སྲིད་འདོད། །ཟས་སྐོམ་སྲོད་ལམ་བསེལ་གཞོད་དྲོ་ན་བདེ། །བྱང་པར་དྲི་མ་སྐྱུ་ལ་གསོབ་བ་ཡིན། །བྲག་གི་གནས་གུར་སྐྱག་པོའི་རྒྱ་བྱས་ཏེ། །དྲི་མ་ནག་སྐྱག་སྐྱམ་ལ་ཤ་རིལ་འདྲ། །

When the location of digestive **mkhris pa** is occupied by **rlung**. It causes abdominal distention and rumbling, hard stools, and frequent yawning. Intake of warm-natured and nutritious foods ameliorates the condition. When the location of digestive **mkhris pa** is occupied by **ma zhu** or **bad kan**, it causes a heavy body, excessive sleep, lethargy, and a desire to stay in one place. A cool-natured diet and lifestyle deteriorates the condition, whereas a warm-natured one improves it. Particularly, it exhibits pale, soft stools. When the location of digestive **mkhris pa** is occupied by blood, it becomes the cause of **bad kan smug po**, which shows hard, dark brown stools resembling deer droppings.

Когда [трипа] меняет место с лунг, то будет вздутие и урчание, сохнет кал, частая зевота, после тёплой и сытной пищи чувствуется улучшение. Когда она меняет место с мажува (**ma zhu ba**) или бекен, будет тяжесть в теле, сильная сонливость, вялость, малоподвижность, прохладное в еде, питье и поведении вредит, а от тёплого - лучше. Особым [признаком] будет белесый, рыхлый кал. Перемена место с кровью станет причиной мугпо (**smug po**), в этом случае кал будет тёмно--бурым, сухим, похожим на оленьи катышки.

མཚིན་པའི་སྐན་ནམ་མཚིན་པ་རྒྱས་པ་ཡིས། །མཁྲིས་ལུལ་ཕྱོགས་ན་ལྷངས་པས་དངོས་སུ་གསལ། །ཕོ་བའི་སྐན་གྱིས་ལུལ་ཕྱོགས་ཟས་སྐོམ་འཁྲེན། །མཁྲིས་པའི་སྲིད་དུ་སྤྲ་ཞིང་མནན་མི་བཟོད། །མཁྲིས་པ་རང་ལ་སྐན་འབྱུགས་ལུས་ཤིང་རྒྱུད། །ལུས་ཀྱི་མདོག་སེར་ཟ་འཕུག་དང་ག་འགག། །བཤལ་དང་གཏར་ལ་ནད་ཕོན་བཙོས་སྲིད་མེད། །ནད་དེ་འཚི་བདག་ཁ་རྩ་ཚུད་དང་འདྲ། །ཁ་ཤོར་ཤིང་མེད་མཁྲིས་པ་འཁྲུ་སྐྱག་བྱེད། །

When a liver **skran** (tumor) enlargement of the liver takes over the place of the gallbladder, it can be easily detected trough palpation. When a stomach **skran** (tumor) takes over the place, it causes a craving for food and drink, which, after ingestion, is immediately vomited, as well as hardness on the surface of the gallbladder and intolerance to palpation. Tumor, i.e. **skran** in the gallbladder causes weakness of the body, yellowish skin, itching, and a loss of appetite. If there is no signs of progress following purgation and venesection, it signifies a condition in which the patient is

trapped in the mouth of the Lord of Death. Spillage of bile causes physical weakness, vomiting, and diarrhea of bile.

То, что опухоль трен (*skran*) печени или увеличение самой печени занимает пространство жёлчного [пузыря], отчётливо выявляется прощупыванием. Когда это пространство отнимает опухоль желудка – будет тяга к пище и питью, жёсткая [поверхность] над проекцией желчного пузыря, нажатия на которую невозможно терпеть. Если опухоль трен (*skran*) проникла в сам жёлчный пузырь, будет мало сил, тело становится жёлтого цвета и зудит, пропадает аппетит. Если при этой болезни от послабления или кровопускания, направленных на её изгнание, нет эффекта, то это как попасть в зубы Хозяина смерти. При выбросе [желчи] (*kha shor*) нет сил, рвота или понос с желчью.

མཁྲིས་པ་འགྲམས་སམ་འབྲུགས་ཚད་མཁྲིས་པར་བབས། །རིམས་ནད་མཁྲིས་པར་བབས་པའི་རྩུབ་རྒྱུག་གསུམ། །དེ་
རྟགས་བཅོས་ཐབས་རང་རང་ལེའུར་བལྟ། །རང་བཞིན་ཟས་སྦྱོད་རྒྱུན་གྱིས་མཁྲིས་འཕེལ་བའི། །རྩུབ་རྒྱུག་དག་ལ་ཤ་
སེར་མིག་སེར་གཉིས། །

Treatments for overflow of *mkhris pa* into the channel by injury to the gallbladder, or descent of disturbed hot disorders or *rims* on the gallbladder are referred to in the respective chapters. Overflow of excessive *mkhris pa* into the channels due to an unwholesome diet and lifestyle leads to two conditions: jaundiced skin and jaundiced eyes.

При драм ('grams) трипа, попадении в неё жара труг ('*khruks tshad*) или болезни рим (*rims nad*), в этих трёх случаях, когда она разбегается по каналам, их симптомы и методы лечения нужно смотреть в соответствующих главах. Если же трипа увеличилась от естественных причин в питании и образе жизни и потекла по каналам, то здесь будут два варианта: щасэр (*sha ser*) и мигсэр (*mig ser*).

མཁྲིས་པ་ཤ་སེར་ཤེད་རྒྱུད་གཉིད་མི་ཐུབ། །ལྷས་སྦྱེ་ལོ་དར་རྒྱ་སོགས་གང་ཡང་ལ། །ཤ་མདོག་གསེར་འདྲ་རྩུབ་དཀར་
སེར་པོར་མཐོང་། །སྦྱོང་བའི་ལ་ཕེབས་བདེ་ལ་ཉིན་དགུང་ན། །

Jaundiced skin is characterized by yellowish skin, physical weakness, uncontrollable sleep, a heavy body, a bitter taste in the mouth on intake of drinks such as curd, buttermilk, and water, the skin taking on a golden hue, and seeing white objects as yellow ones. The condition improves in the morning and when it is cool, and worsens at noon.

При щасэр (*sha ser*) [у больного] мало сил, он не может противиться сну, тяжесть в теле, йогурт, дарва (*dar*), вода и остальное - всё кажется горьким, кожа золотистого цвета, белые предметы видятся жёлтыми, утром в прохладе - лучше, а в полдень — хуже.

མཁྲིས་པ་མིག་སེར་མིག་སྦྱིན་སེན་མོ་སེར། །ལྷས་རྒྱུ་ཉམ་རྒྱུད་ཁོང་ཚ་མིག་རུས་ན། །ལ་ཟས་ཡི་གར་མི་འོང་སྐྱོམ་དད་
ཆེ། །སྦྱུག་པ་སྟམ་བྱེད་མིག་སྦྱར་སྦྱོད་མར་མཐོང་། །

Jaundiced eyes are characterized by yellow sclera and yellow nails, sweating, weakness, a burning sensation within the body, pain in the eye sockets, loss of appetite, extreme thirst, nausea, and the appearance of blue and red colors before the eyes.

При мигсэр (*mig ser*) - желтеют белки глаз и ногти, потливость, слабость, внутренний жар, болят глазницы, нет аппетита к пище, сильная жажда, позывы на рвоту, перед глазами плавают сине-красные пятна.

ཀུན་ཀྱང་ཡུན་རིང་རྒྱས་ནས་སློན་པའི་དུས། །སྤྱི་ཡ་ནག་པོར་གྱུར་ནས་ཟ་འཕྲུག་བྱེད། །སྤྲུགས་མདོག་སློན་ནག་སྐྱོད་དང་
སློན་མ་འབྱེ། །ཤེད་མེད་ཤ་སྐྱམ་སེན་མོ་ནག་ཐིག་ཆགས། །འདི་དུས་མཁྲིས་པས་ཤ་རུས་ཐམས་ཅད་བྱབ། །གཤིན་རྗེའི་
ཞགས་པས་བེན་པས་འཚོ་མི་འགྱུར། །འདི་ལ་བཙོས་ཐབས་མི་བརྩམ་ཚོགས་གསོག་བསྐྱུལ། །

When these disorders progress for a lengthy time and mature, they turn into **kSha ya nag po**. This has symptoms of itching, a dark blue complexion, loss of hair and eyebrows, lack of energy, a thin body, and black spots on the nails. At this stage, **mkhris pa** has spread to all the bodily constituents such as muscle tissues and bone. Stop applying treatment and encourage the patient to accumulate merit, as survival is not possible because the patient is already caught into the lasso of the Lord of the Death.

Но все они, развиваясь длительное время, созревают и переходят в кшая нагпо (*kSha ya nag po*), при которой тело зудит, кожа делается синевато-темной, выпадают волосы и брови, нет сил, сохнут мышцы, на ногтях появляются черные точки. На этой стадии трипа полностью пронизывает мышцы и кости, [больной] уже пойман арканом Хозяина смерти, он не выживет, поэтому следует не предпринимать лечебных действий, а побуждать накапливать добродетели.

མཁྲིས་པ་སྤྲུགས་ལ་གྲམ་པ་ཟ་འཕྲུག་བྱེད། །

Dispersion of **mkhris pa** in the skin causes itching.

4.2.2 Трипа, расходясь по коже, вызывает зуд;

ཤ་ལ་རྒྱས་པ་ཤུབ་ཐོར་པ་འབྱུང་། །སྤྲུགས་ན་རྩ་སེར་ཁྲག་དང་མཁྲིས་པ་འཛོག་། །

Development of **mkhris pa** in the muscle tissues causes eczema, pimples, and discharge of **chu ser**, blood, and **mkhris pa** when scratched.

Увеличиваясь в мышцах — вызывает гноиники (*shu ba*) и высыпания (*thor pa*), из которых при расчесывании сочится чхусер, кровь или трипа.

རྩ་རུ་རྒྱ་བ་ཚོགས་གཞི་ཉ་གཞི་དང་། །དྲོ་སར་ཟ་ཞིང་རྒྱས་ནས་ལུས་ཀུན་ཟ། །རྩ་མིག་མཁྲིས་པས་གང་ཕྱིར་སྤྲུགས་མིག་
སེར། །གཏར་ན་ཁྲག་མེད་མཁྲིས་པ་ཟང་མར་འོང་། །

Circulating in the channels, **mkhris pa** causes itching at the joints, calf muscles, and warmer parts of the body. When it worsens, there is itching over the entire body and

yellowish skin and eyes due to the presence of excess bile in the channels. Instead of blood, there will be discharge of pure bile on performing venesection.

Разбегаясь по сосудам, [трипа] вызывает зуд в суставах, икрах и предплечьях, и в «теплых местах», а при усилении [болезни] будет зуд во всём теле. Поскольку просветы сосудов заполнены трипа, желтеют кожа и глаза, при кровопускании идет не кровь, а одна трипа.

ཅུས་ལ་ཞེན་པ་ཚོགས་པ་ཐམས་ཅད་ན། །ལོལ་བྱུར་ན་ཞིང་ག་སྐམ་ཚོགས་ཐོག་སྐྱངས། །

Adherence to the bone causes pain in joints, shifting pain, weight loss, and swelling of the joints.

Въедаясь в кости, [трипа вызывает] боль во всех суставах, неопределённые боли, усыхание мышц, отёки над суставами..

སྙིང་ལ་བྱུགས་ན་སློ་སྙིང་སྟོང་མི་བདེ། །སྡེ་སེར་གཉིད་ཚུང་སྙིང་ལ་གང་མོ་འདོད། །སློལ་བྱུགས་ན་སྦྱབས་ལུང་སེར་པོར་འོང། །མཚན་པར་བྱུགས་ན་ག་སྟོ་མཚན་སྟེང་ན། །མགོ་ན་མིག་ཚ་མཚེལ་མ་སྐལ་འདྲིལ། །མཚར་པར་བྱུགས་ན་ལྗེ་བྲ་བྲག་ཚན་འབྲུ། །སྟོ་རྩིང་རྐང་པ་གཡོན་སྐྱངས་སྟུ་ཚོགས་ན། །མཁལ་མར་བྱུགས་ན་རྐང་པ་སྡེ་ལ་སྟེང། །མཁལ་རྐང་ན་ཞིང་ན་རྒྱབ་སེར་པོར་འགོ། །

Infiltration into the heart causes discomfort in the lungs, heart, and upper back, a yellowish tongue, less sleep, and craving for cold things. Infiltration into the lungs causes discharge of yellowish nasal mucus and sputum. Infiltration into the liver causes a bluish complexion, pain on the surface of the liver, headache, a burning sensation in the eyes, and thick, rolled saliva. Infiltration into the spleen causes a whitened appearance of the tongue, bloody diarrhea, abdominal distention and numbness, swelling of the left leg, and joint pain. Infiltration into the kidneys causes heaviness and numbness of the legs, pain in the kidneys and waist, and yellowing at the back of the ears.

При вхождении в сердце будет дискомфорт в сердце, лёгких и верхней части тела, желтеет язык, сон плохой, душе хочется холодного; при вхождении в лёгкие — появляются желтоватые сопли и мокрота; в печень — синеет кожа, боли над проекцией печени, болит голова, жжение в глазах, слюни густые и вязкие; в селезенку — язык пёстрый, понос с жидкой кровью, [живот] вздут и налит, отекает левая нога, болят суставы конечностей; в почки — тяжелеют и немеют ноги, болит поясница, появляется желтизна за ушами.

པོ་བར་བྱུགས་ན་མཁྲིས་པ་འབྲུ་སྐྱུག་བྱེད། །ལོང་དང་རྒྱ་མར་བྱུགས་ན་མཁྲིས་པ་འབྲུ། །སྐྱང་པར་བྱུགས་ན་ཚུ་ཁ་སྟེའམ་སྟེ། །མངལ་དུ་བྱུགས་ན་མཁྲིས་པ་འཇོག་གམ་འདྲིལ། །

Infiltration into the stomach causes diarrhea and vomiting of bile. Infiltration into the large and small intestine causes diarrhea with bile. Infiltration into the urinary bladder

causes scanty or frequent urination. Infiltration into the uterus causes a discharge or solidification of bile.

Если [трипа] вошла в желудок, будет понос или рвота желчью; в тонкую или толстую кишку — понос с желчью; в мочевого пузырь — затруднённое или учащённое мочеиспускание; в матку — трипа сочится из неё или сворачивается там.

མགོ་ལ་ལྷགས་ན་མཚོགས་མ་ལྔ་དེ་ན། ཉི་མ་ཕོག་དང་ལོ་འཕྱངས་སྟོན་དུས་ལྗང་། མིག་ལྷགས་མདོག་སེར་ཚ་ཞིང་
མཚེ་མ་མང་། རྩར་ལྷགས་ལྷག་ཚེ་ཚ་ལ་ཚུ་སེར་འཇོག། ལྷན་ལྷགས་སྣངས་ཀྱི་མདོག་སེར་མཚུལ་པ་འགག་ལྷེ་ལ་ལྷགས་
ན་ལྷེ་སེར་རོ་ཀུན་ལ། །

Infiltration into the head causes pain at the bregma of the skull and the brain. The condition is aggravated by exposure to the sun, intake of curd, and the autumn season. Infiltration into the eyes causes yellow sclera, a burning sensation, and excessive tears. Infiltration into the ears causes severe pain, a burning sensation, and discharge of **chu ser**. Unfiltration into the nose causes yellow nasal discharge and nasopharyngeal congestion. Infiltration into the tongue causes a yellowish tongue and persistent bitter taste with all kinds of food.

Если [трипа] входит в голову - болит макушка и головной мозг, [боли] поднимаются когда [голову] напекает солнце, при употреблении йогурта и в осенний сезон. При вхождении в глаза — они желтеют, возникает жжение и слезотечение; в уши — сильные боли, жжение, сочится чхусер; в нос — сопли жёлтые, нос закладывает; в язык — он желтеет, все кажется горьким.

ཀུན་ལ་མིག་ཚུ་སེར་ན་མཁྲིས་པར་བརྟག།

When the above conditions show eyes and urine, they can be diagnosed as **mkhris pa** disorders.

Пожелтение глаз и мочи во всех случаях отличает [нарушения] трипа.

བྱེ་བྲག་མཁྲིས་པ་ལྔ་ལས་འཇུ་བྱེད་ཅི། རྩར་དུ་གྱུར་ན་ལྷེ་སེར་སྟོན་དང་ཆེ། ལ་ཟས་མི་འཇུ་དང་ག་འགག་པར་
འགྱུར། མདངས་སྣར་ནད་གྱུར་ཚུ་སེར་ཕོ་བ་ལྷེ་ལ། ལྷན་ཕོ་ལྷེ་ལ་ཤེད་ཉམ་ཚུང་བ་ཡིན། ལྷན་བྱེད་སྟོང་སྣངས་དབྱགས་
སྟོན་སྟོན་དང་ཆེ། དང་ག་མི་བདེ་ལུས་འདར་སྟོ་སྟོང་ཚ། མཚོང་བྱེད་ནད་གྱུར་མགོ་ན་ཆང་འཕྱངས་གཟེར། མིག་སེར་
མིག་གིས་ཉེ་མཚོང་རིང་མི་མཚོང་། མདོག་གསལ་ནད་གྱུར་ལུས་ཀྱི་ཤ་དྲོད་ཆེ། ཤ་སྣགས་སྟོ་ནག་ཚེ་ལ་རྩུབ་པའོ། ལྷན་
དང་བད་ཀན་གང་འདྲེས་དེ་རྟགས་སྟོན། །

Of the five specific types of **mkhris pa**, if digestive **mkhris pa** is imbalanced, it causes a yellowish tongue, extreme thirst, indigestion, and loss of appetite. Imbalanced color-transforming **mkhris pa** shows a bulging stomach, heavy body, and weakness due to excessive accumulation of **chu ser**. Imbalanced accomplishing **mkhris pa** causes impression of the heart being twisted, breathlessness, extreme thirst, loss of appetite, tremor, and a burning sensation in the lungs and heart. Imbalanced sight **mkhris pa**

causes headache, sharp pain after taking chang, yellow eyes, and nearsightedness. Imbalanced complexion-cleaning *mkhris pa* increases body heat and causes dark bluish skin, a burning sensation, and roughness. When any of these disorders combines with either *rlung* or *bad kan*, it will show the corresponding symptoms.

4.2.3 Частные, среди пяти [подвидов] трипа. Если болезненная трансформация произошла с переваривающей (*ju byed*) [трипа] - язык желтеет, жажда сильная, пища не переваривается, аппетит пропадает. Если нездоровым образом поменялась окрашивающая (*mdangs sgyur*) - желудок залит чхусер, тело тяжёлое, сил мало. Если осуществляющая (*sgrub byed*) - сердце колотится, дыхание тяжёлое, сильная жажда, плохой аппетит, тело дрожит, жар в сердце и в лёгких. Если болезненно поменялась зрительная (*mthong byed*) [трипа] - болит голова, от чанга сильные боли, глаза желтеют, вблизи видят, вдали нет. При нездоровой трансформации проясняющей цвет (*mdog gsal*) [трипа] тело очень горячее, кожа сине-чёрная, шершавая, горячая. В зависимости от того, что примешалось: лунг или бекен, - его признаки и будут наблюдаться.

བཙམ་པའི་ཐབས་ལ་སྨི་དང་བྱེ་བྲག་གཉིས།།

The treatment methods are of two types: general and specific.

5. В методах лечения есть две [категории]: общие и частные.

སྨི་བཙམ་མཁྲིས་ནད་ཚ་གང་གཉིས་སུ་བསྟུ།།

The general treatment of *mkhris pa* disorders can be summarized into two natures: hot and cold.

5.1 Общее лечение сводится к двум: [лечение] горячих или холодных болезней трипа.

གཉེན་པོ་སྦྱོར་དབྱུང་ཟས་དང་སྦྱོང་ལམ་བཞི།།

The remedial measures are of four types: medicine, external therapy, diet, and lifestyle.

5.1.1 Средств четыре: питание, образ жизни, лекарства и процедуры.

མཁྲིས་ནད་ཚ་བའི་སྦྱོར་ནི་ཉིག་ཏུ་དང་། །གསེར་གྱི་མེ་ཉོག་གྱི་ལྗེ་བ་ཤ་ཀ། །བོང་ང་དཀར་པོ་བསྐོལ་གང་ཐང་དུ་
བཏང་། །རྩོད་ཚུང་འཇུ་བ་དཀའ་ན་རྩོད་སྦྱོར་བསྟུན། །དེ་འོག་གསེར་གྱི་མེ་ཉོག་ཉིག་ཏུ་གསུམ། །བོང་ང་དཀར་པོ་རུ་ཉོ་
པར་བ་ཏུ། །རྩ་མཁྲིས་ཉོང་ལེན་སྦྱར་གྲུན་ཀ་ར་སྟུར། །བྱེ་མ་ཚུས་འཕུལ་མཁྲིས་ནད་མ་ལུས་འཛོམས། །རྩ་བུང་གཤའ་
རིངས་སྦྱོང་ག་གང་བབས་གཏར།།

For treating hot-natured *mkhris pa* disorders, administer a cold decoction prepared from *tig ta*, *gser gyi me tog*, *kyi ice*, *ba sha ka*, *bong nga dkar po*. If digestion is difficult due to weak digestive heat, add warm-natured medicine. Subsequently, administer a medicinal

powder compounded from *gser gyi me tog*, *tig ta gsum* (three types of *tig ta*), *bong nga dkar po*, *ru rta*, *par pa ta*, *rtsa mkhris*, *hong len*, *skyer shun* and *ka ra* (white sugar). Taking this powder with water eliminates all kinds of *mkhris pa* disorders. Perform venesection on *ru thung*, *gsha'i rings*, or *snod ka*, wherever it is required.

Лекарства против горячих болезней трипа. Следует назначить в остывшем виде вскипячённый отвар *tig ta*, *gser gyi me tog*, *kyi lce*, *ba sha ka* и *bong nga dkar po*. Если тепло слабое и переваривается с трудом, добавить к нему тёплые лекарства; затем [дать] порошок из *gser gyi me tog*, *tig ta gsum* («три вида *tig ta*»), *bong nga dkar po*, *ru rta*, *par pa ta*, *rtsa mkhris*, *hong len* и *skyer shun* с сахаром, запивая водой. Он уничтожает все болезни трипа. В зависимости от того, куда она попала, надрезать *ru thung*, *gsha' ring* или *snod kha*.

དེས་མ་ཞིན་བསྐྱུ་སྐྱུང་ཞིག་སྐྱུ་སྐྱུར། །

If the above treatment fails to pacify the disorder, use the three methods: assembling, evacuating and pacifying.

Если это не успокоило болезнь, то [применяют лечебные] составы по трём [направлениям]: собрать, очистить и умиротворить .

དང་པོ་སྐྱུ་སྐྱུར་ཞིན་པ་བ་ཤ་ག་ །སྐྱུ་སྐྱུང་ཏིག་ཏིག་ཨ་བ་རྒྱན་འབྲུམ་དང་། །སྐྱུ་སྐྱུར་ཐིང་མངར་སྐྱུར་ཤུན་ག་ར་
སྐྱུར། །གསེར་གྱི་མི་ཏིག་བ་རྒྱན་སྐྱུར་འབྲུམ་དང་ལྷན་འབྲུམ་ཏིག་ཏིག་ཨ་བ་རྒྱན་འབྲུམ་དང་ལྷན་འབྲུམ་མིག་རྒྱ་བ་ཞིན་མངར་སྐྱུར་བས་དགར། །སྐྱུ་སྐྱུར་སྐྱུ་
དང་ག་འགགས་ན་སྐྱུར་བར་བྱ། །

First, prepare a compound from *brag zhun*, *nim pa*, *ba sha ka*, *spa 'bru*, *tig ta*, *a wa*, *rgun 'brum*, *lcum rtsa*, *shing mngar*, and *skyer shun*, mixed with *ka ra* (white sugar). Administer it with an infusion of *gser gyi me tog* in cow urine. Lightening of the yellowish eyes, urine, and complexion indicated that the disorder has been assembled. If there is a loss of appetite despite the presence of thirst, perform evacuation.

Первое. Состав из *brag zhun*, *nim pa*, *ba sha ka*, *spa 'bru*, *tig ta*, *a ba*, *rgun 'brum*, *lcum rtsa*, *shing mngar* и *skyer shun* с сахаром, запивать настоем *gser gyi me tog* в коровьей моче. Признаки собирания: глаза, моча и цвет лица белее, чем были раньше. Если преследует жажда, а аппетита нет, нужно делать очищение.

ཐོན་སྐྱུ་ཚེ་ལ་གསེར་གྱི་མི་ཏིག་གྱེ། །དི་རྒྱན་སྐྱུར་བ་ཏང་བ་རྒྱུ་སྐྱུར་གིས་བསྐྱུ་སྐྱུར། །འབྲུམ་སྐྱུ་རྗེས་གཙོ་བོ་ཟས་སྐྱུ་
བསིལ་བ་གཅེས། །

For evacuation, administer a medicinal powder prepared from *gron bu*, *tsha la*, *gser gyi me tog* with urine, using cow urine as an inducting agent and rice porridge as post-therapy care. It is highly recommended to take cool-natured food and drink.

Для этого назначают порошок из *khron bu*, *tsha la* и *gser gyi me tog* с мочой, погоняя «кнутом» коровьей мочи. Пресекают [очищение] рисовым супом, рекомендуются прохладные пища и напитки.

དེ་རྗེས་ནད་སྟག་རོལ་དུ་བསང་པའི་ཕྱིར། །གསེར་གྱི་མེ་དྲོག་སྦྱི་ལྷུང་ཀ་ར་སྦྱར། །བ་འོས་འཕུལ་བཞེན་དེ་རྗེས་དྲིག་ཏེ་
གསུམ། །གསེར་གྱི་མེ་དྲོག་སྦྱགས་ཕྱེ་བོང་ང་དཀར། །སྐྱ་བཟང་བྱི་ཏང་ག་དང་ཀ་ར་སྦྱར། །ཕྱི་མ་གངས་ཚུས་འཕུལ་ལ་
སུམ་ཡར་བཏང་། །དེ་རྗེས་ཚ་བའི་སྟག་མ་ལུས་སྲིད་ན། །འབྲུག་མཁྲིས་ཤས་ཆེ་ཉི་ཤུ་ཙུ་ལྷུར། །རྒྱུང་ཤས་ཆེན་དྲིག་ཏེ་
སྦྱར་མར་ཤིས། །

Thereafter, to completely eliminate remnants of the disorder, administer a compound prepared from *gser gyi me tog*, *sbyi shur*, and *ka ra* (white sugar) with cow milk. Then, prepare a medicinal powder from the *tig ta gsum* (three types of *tig ta*), *gser gyi me tog*, *lcags phyé*, *bong nga dkar po*, *skra bzang* and *byi tang ga* mixed with *ka ra* (white sugar), and administer it thrice daily with snow water. If there is a possibility that remnants still remain, administer *ga bur nyi shu rtsa lnga* compound to treat a blood-*mkhris pa* dominant disorder, and medicinal butter prepared from *tig ta* to treat a *rlung*-dominant disorder.

Затем, чтобы окончательно устранить остатки болезни, прибегают к составу из *gser gyi me tog* и *sbyi zhur* с сахаром, запивая коровьим молоком. А затем трижды [в день] назначают порошок из *tig ta sum* (трёх видов *tig ta*), *gser gyi me tog*, *lcags phyé*, *bong nga dkar*, *skra bzang* и *byi ting ka* с сахаром, запивать талой водой. Если даже после этого остатки жара сохраняются, в случае преобладания крови и трипа — хорош 25-компонентный состав, а в случае преобладания лунг - лечебное масло «*tig ta'i sman mar*».

ཁ་ཟས་བ་ལང་རི་དྲུགས་ཤ་གསར་དང་། །མར་གསར་སྦྱར་མངས་འབྲས་དང་ནས་སྦྱོན་ཟེན། །གངས་ཚུ་བ་རའི་ཞོ་དར་
ཆབ་ཚ་སོགས། །བསེལ་ལ་ཡང་བའི་ཟས་སྒྲོམ་བཏང་བར་བྱ། །

Diet involves administering cool and light-natured food and drink, such as fresh meat from cows and herbivorous wild animals, fresh butter, *khur mangs*, rice, cooked warm dough made from blue barley, snow water, curd, and cow and goat buttermilk, and plain light porridge.

Питание. Нужно давать охлаждающие и лёгкие продукты и напитки, такие как: свежие говядина и мясо дичи, свежее сливочное масло, одуванчик (*khur mangs*), рис, кашу из синего ячменя (*nas sngon*), талую воду, коровий и козий йогурт и дарва (*dar*), жидкую мучную болтушку без соли (*chab tsha*) и подобные.

སྦྱོང་ལམ་མེ་ཉི་ཞེ་སྤང་དྲག་ཤུལ་སྤང་། །ཡིད་འོང་སྟོན་ཚོག་བསེལ་གནས་དལ་བར་འདུག །སྤྱི་བྱ་མགོ་བཟུ་གོས་
གསར་དྲི་མེད་བགོ། །

The lifestile involves avoiding exposure to fire and the sun, hatred and strenuous activities. Be in the company of loved ones, listen to pleasant words, relax in a cool place, take showers, wash hair, and wear clean or new clothes.

Образ жизни. Следует избегать огня, солнца, гнева и усилий; и напротив - слушать приятные речи, находиться в прохладе и покое, купаться, мыть голову, носить новую чистую одежду.

གང་མཐིས་སྐྱན་ལ་སེ་འབྲུ་ཤིང་ཚ་དང་། ལྷུ་རུ་ར་དང་ནིམ་པ་སྟར་བུ་དང་། བཀ་རིལ་ཐལ་བ་བུར་དཀར་ཚུ་སྐོལ་དབུལ།

For treating cold-natured *mkhris pa* disorders, prepare a compound from *se 'bru*, *shing tsha*, *skyu ru ra*, *nim pa*, *star bu*, and *phag ril thal ba* ash mixed with *bur dkar* (white jaggery) and administer it with boiled water.

5.1.2 Лекарства против холода трипа. Состав из *se 'bru*, *shing tsha*, *skyu ru ra*, *nim pa*, *star bu* и золы кабаньего кала с белым буром, запить холодной кипяченой водой.

དེས་མ་ནི་ན་ཚ་མཉམ་བཞི་བའི་སྟེང་། ཉིག་ཏུ་བསྐྱན་ལ་ཀར་སྟར་ཚུ་སྐོལ་དབུལ། དེ་ཡིས་མཐིས་པ་བད་ཀན་སྟུང་དང་འབུལ།

If this fails to help, prepare a compound by adding *tig ta* and *kar* (white sugar) to the compound *cha mnyam bzhi pa* and administer it with boiled water. This helps to assemble and dissolve *mkhris pa* and *bad kan*.

Если это не помогло, назначить «*cha mnyam bzhi pa*» с добавлением *tig ta* и сахара, запивая кипячёной водой. Это соберёт и расплавит трипа и бекен .

དེ་ནས་གསེར་གྱི་ཕུང་བུ་རི་ཤོ་བ། རྒྱུ་ཚ་མི་བེ་ལིང་དང་དུར་བྱིད་རྣམས། བྱིབ་བཏགས་འོ་མ་སྟར་བཏང་ནད་ཀུན་འདྲེན། ཡང་ན་རྒྱུ་ཚ་ཨ་ཅ་མཚུ་སྟུང་དང་། ལྷུ་མ་ཚ་བཅས་ཚེ་བ་དང་བེ་བེ་ལིང་། གསེར་གྱི་མེ་ཉླག་ཐང་གི་རྒྱན་སྟོངས་བཏང་། རྗེས་ལ་བས་སྐོལ་དྲོད་ཀྱིས་བཅད་པ་གཅེས།

Then, administering a finely pulverized compound prepared from *gser gyi phud bu*, *ri sho ba*, *rgyam rtswa*, *pi pi ling*, and *dur byid* with milk draws out all disorders. Or perform evacuation with a decoction prepared from *rgyam tshwa*, *a ru mchu snyung*, *lcum rtsha*, *zangs rtsi ba*, *pi pi ling*, and *gser gyi me tog*. Thereafter, recommend intake of warm-natured food and drink as post-purgation care.

Затем нужно дать тонко измельченные *gser gyi phud bu*, *ri sho ba*, *rgyam tshwa*, *pi pi ling* и *dur byid* с молоком, это вытянет все болезни [трипа]. Или для длительного очищения назначить отвар из *rgyam tshwa*, *a ru mchu nyung*, *lcum rtsa*, *zangs rtsi ba*, *pi pi ling* и *gser gyi me tog*, а затем рекомендуется прекратить его действие тёплой пищей и питьём.

དེ་འོག་སེ་འབྲུ་སྐྱ་སྐྱ་བེ་བེ་ལིང་། ཉིག་ཏུ་གསེར་གྱི་མེ་ཉླག་དུག་མོ་ལྷུང་། མ་རུ་ཀར་སྟར་བ་ཚུ་སྐོལ་དབུལ། རྗེས་གཙོད་ནད་རྣམས་མལ་དུ་འཇུག་པར་བྱེད།

Thereafter, a compound prepared from *se 'bru*, *sga skya*, *pi pi ling*, *tig ta*, *gser gyi me tog*, *dug mo nyung*, and *ma nu* mixed with *ka ra* (sugar), when administered with boiled water, serves as post-therapy care to bring the disorder back to its normal state.

В дальнейшем дать состав из *se 'bru*, *sga skya*, *pi pi ling*, *tig ta*, *gser gyi me tog*, *dug mo nyung* и *ma nu* с сахаром, запивая кипятком. Это пресечёт последствия и вернёт болезнь на место.

གསོ་དཀའ་བརྒྱད་དགུ་བཅུ་གཉིས་ལོང་ཟེར་བསྟེན།

Perform moxibustion on the eighth, ninth, and twelfth vertebrae, and on *long ther* if it is difficult to treat.

В трудных случаях прижечь восьмой, девятой, двенадцатый позвонки и точки *long ther*.

ཁ་ཟས་བ་ར་མཚོ་མར་གསར་པ་དང་། །ལྷག་ཤ་གསར་པ་ཉ་ཤ་ཤ་རྩིང་སྐྱམ། །ཟན་ངོན་སྒོག་སྦྱུའི་ཚ་མིག་གསར་འཇམ་བཞེན། །

Administer foods such as fresh cow, goat and *mzho* butter, fresh mutton, fish, aged dry meat, cooked warm dough, garlic soup, and fresh and smooth-natured food.

Питание. Употреблять свежее и мягкое: свежее козье, овечье и хайнычье масло, свежую баранину, рыбу, старое сушёное мясо, теплые каши, овощной суп с чесноком.

སྦྱོང་ལམ་ལྷན་གང་བསེར་བྱས་གང་པ་སྦངས། །སྐྱམ་སར་མི་རྩལ་ཅམ་དུ་བཅག་པར་བྱ། །

The lifestyle involves avoiding exposure to damp, cold places and cool breezes. Exercise in a dry place until just before perspiration begins.

Образ жизни. Избегать сырости, холода, промерзания на сквозняке, и напротив, следует делать физические упражнения в сухом месте, чуть-чуть не доходя до потения.

དེ་ནས་བྱེ་བྲག་བཙོས་ཐབས་ཐང་ལ་སྦྱགས། །ཚ་བ་སྦྱི་བཙོས་ལེ་ཁྲར་བསྟན་པར་བྱ། །

Thereafter, the specific treatment for *mkhris pa* that has exceeded beyond the balanced state will be explained in the chapter dealing with the treatment of general hot disorder.

5.2.1 Далее частные методы лечения. Превышение количества [трипа] (*thang la lhags pa*) - нужно смотреть в главе об общем лечении жара.

རྒྱུད་གི་གནས་གུར་ལྷན་གྱི་མར་གསར་ཚང་། རྫོང་བཅུད་ཟས་བཞེན་སེ་འབྲུ་བི་བི་ལིང་། ཁྱིག་ཏུ་ཤིང་ཀུན་བཅའ་སྐྱ་
ལ་ཅ་ཚྲོ། ལ་ཅ་ལུ་རམ་སྐྱར་བ་ཚུ་སྐོལ་དབུལ། ལམ་གསར་འཇམ་ཚེ་བདུད་ཚེ་ལྷ་བུར་བཞུགས། ཚིགས་པ་དང་པོ་དགུ་
པ་མེ་ཡིས་བསྐོ། །

When the location of digestive *mkhris pa* is occupied by *rlung*, give the warm-natured, nutritious food such as mutton, fresh butter and *chang*, and administer a compound prepared from *se 'bru*, *pi pi ling*, *tig ta*, *shing kun*, *bca' sga*, *kha ru tshwa*, *a ru ra*, and *bu ram*(jaggery) with boiled water. Apply a mild enema prepared from fresh butter, as it acts like nectar, and perform moxibustion on the first and ninth vertebrae.

Если лунг занял место [трипа], в пищу нужно употреблять баранину, свежее масло, чанг — то есть тёплое и питательное; состав из *se 'bru*, *pi pi ling*, *tig ta*, *shing kun*, *bca' sga*, *kha ru tshwa* и *a ru ra* с бурам — запивать кипяченой водой; как нектар прекрасна клизма джамци (*jam rtsi*) свежим маслом; прогреть огнём точки первого и девятого позвонков.

མ་ལུ་བད་ཀན་གང་གི་གནས་གུར་ཀྱང་། སེ་འབྲུ་བཞི་འམ་རྫོང་མ་ལ་ཡི་ཕྱེས། མ་ལུ་འཇུ་ཞིང་པོ་བའི་མ་དྲོད་སྐྱེད། འདི་
རྗེས་སྐྱུགས་བཤལ་གང་འཚམ་གོང་བཞིན་བཞེན། འདི་འོག་ཁྱིག་ཏུ་གསེར་གྱི་མེ་ཏོག་དང་། རྒྱུ་ཚྲོ་གོང་ལ་བསྐྱན་པས་
ནད་ལྷན་གདོན། གསུམ་པ་བཅུ་གསུམ་མེ་མཉམ་སྟེན་གསང་བསྐྱེད། །

When the location of digestive *mkhris pa* is occupied by *ma zhu* or *bad kan*, administer powdered *se 'bru bzhi pa* compound or *rgod ma kha* compound to digest the undigested and enhance *me drod* (digestive heat). Then, perform emesis or purgation appropriately, as mentioned above. Thereafter, adding *tig ta*, *gser gyi me tog*, and *rgyam tshwa* to the above compound eliminates remnants of the disorder. Perform moxibustion on the third and thirteenth vertebrae, *me mnyam gsang* point and *lhen gsang* point.

Если же мажува (*ma zhu ba*) или бекен заняли место [трипа], то состав *se 'bru bzhi* или порошок *rgod ma kha* расплавит мажува (*ma zhu ba*) и возродит огненное тепло (*me drod*). Затем нужно прибегнуть к рвотным или слабительным, - что лучше подходит, согласно вышесказанному. Далее вывести остатки болезни вышеописанными составами с добавлением *tig ta*, *rgyam tshwa* и *gser gyi me tog*. Прижечь точки третьего, тринадцатого позвонков, *me mnyam gsang* и *lhen gsang*.

ཐྲུག་གི་གནས་གུར་བད་ཀན་སྐྱུག་པོར་བཅོས། རྗེས་ལ་བཅུད་དགུ་མེ་ཡིས་མནན་པ་གཅེས། །

When the location of digestive *mkhris pa* is occupied by blood, treat it in the same way as for *bad kan smug po*. It is important to perform moxibustion on the eighth and ninth vertebrae.

Если кровь заняла место [трипа], лечить, как бекен мугпо (*bad kan smug po*), а затем важно задавить огнём точки восьмого и девятого позвонков.

མདོར་ན་འུགས་པའི་ནད་དེ་བཅོས་པ་ཡིས། རང་གནས་མཐིམ་པ་རང་སོར་འགྱུར་བ་ཡིན། རྒྱུ་མ་བསལ་བར་འབྲས་བུ་
ལེགས་མི་སྤིང། །

In brief, when the occupying disorder is expelled, the digestive **mkhris pa** returns to its location. It is impossible to cure a resultant disorder without uprooting the underlying cause.

Вкратце, [нужно] воздействовать на вошедшую болезнь, от этого трипа сама вернется на своё место, ведь пока не устранена причина, не прекратится и следствие.

མཚོན་པ་རྒྱས་སམ་མཚོན་ལྷག་ཁ་ལྷད་ན། རྩ་གང་བརྒྱད་སྐྱུར་དེ་རྗེས་རུ་སྤྱད་ངམ། རྩོད་ཀ་གཤའ་རིངས་མང་གཏར་ལྷག་སྟོབས་དབྱི། དེ་འོག་སྤྱངས་ཏེ་མེ་ཡིས་བཅད་པར་བྱ། །

To treat overflow of bile due to enlargement of the liver or excess blood in the liver, administer compound **cu gang brgyad** and then venesect **ru thung**, **snod ka** or **gsha'i rings** frequently to reduce the force of the blood flow. Thereafter, perform evacuation and moxibustion as post-therapy care.

При выдавливании [желчи] из-за увеличения печени или [избытка] крови в ней назначают состав **cu gang brgyad pa**, а затем кровопускание из **ru thung**, **snod kha** или **gsha' rings**, чтобы уменьшить силу крови. В дальнейшем следует вычистить и пресечь огнём.

སྐྱོན་གྱི་ཁ་ལྷད་འགོན་བུའི་ཐལ་བ་དང་། མངའ་རྒྱས་ལྷད་ག་སྤྱང་ཚོར་རྒྱུ་ཚུ་དང་། ཐལ་སྐྱོན་སྐྱུར་བའི་རིལ་བུས་བཞིག་ལ་སྤྱད། རུ་སྤྱད་གཤའ་རིངས་རྩུང་ཟད་གཏར་བར་བྱ། རྗེས་ལ་རྩོན་གསང་དགུ་པ་ཁ་གསུམ་བསྐྱེག། To treat overflow of bile due to **skran** of the gallbladder, disintegrate **skran** with pills compounded from **'gron bu'i thal ba** (cowry ash), **mda'i rings**, **shu dag**, **spyang tshir**, **rgyam tshwa**, and **thal sman** (medicinal ash), and then evacuate it. Apply slight venesection on **ru thung** and **gsha'i rings**, and perform moxibustion on **lhen sang** point and the three horisintal points of the ninth vertebra.

При выдавливании [желчи] из-за опухоли трен пилюлями из **'gron bu'i thal ba**, **mda' rgyus**, **shu dag**, **spyang tsher** и **rgyam tshwa** и другими зольными составами (**thal sman**) разрушают её и вычищают. Следует выпустить немного крови из **ru thung** и **gsha' rings**, а после прижечь точки **lhen gsang** и трехустую точку девятого позвонка.

མཁྲིས་སྐྱོན་མི་དང་ཕག་སྐྱོན་བསྐྱེགས་ཐལ་ལ། ཀ་ར་སེ་འབྲུ་ལྷ་སྐྱུར་ཚུ་སྟོལ་དབུལ། རྒྱབས་སུ་ཏིག་ཏ་བརྒྱད་སྐྱུར་རྩུང་ཟད་གཏར། རྗེས་དབྱུང་བརྒྱད་དགུ་བཅུ་གཉིས་པོ་གསང་བསྐྱེག།

For overflow of the bile due to the presence of a gallstone, prepare a compound by adding the ashes of **mi drun** and **phag drun**, and **ka ra** (white sugar) to **se 'bru lnga pa** compound, and administer it with boiled water. Administer **tig ta brgyad pa** compound, and apply slight venesection occasionally. Thereafter, apply moxibustion on the eighth, ninth and twelfth vertebrae, and the stomach point.

При трен желчного пузыря (**mkhris skran**) - [дать] состав **se 'bru lnga pa** с **phag brun thal ba** и **mi brun thal ba** с сахаром, запивая кипятком, время от времени - состав

tig ta bryad pa, и понемногу выпускать кровь, а потом прижечь восьмой, девятый, двенадцатый позвонки и точки желудка.

མཁྲིས་པ་ཤ་མེར་ཏིག་ཏུ་ལྷོ་ལྷོ་། གཤེར་གྱི་མེ་ཏོག་ཉོང་ལེན་བ་ཤ་ཀ། བོང་ང་དཀར་པོ་བ་ལེ་ཀ་ཐང་བཏང་། ཚེ་
ཚུང་རླུང་འགོ་གཤའ་རིངས་གསུམ་ག་གཏར། ཏིག་ཏུ་འི་(རླུང་མོ་ལྷོ་གྱི་ལྷོ་རླུང་བྱིད་)བཤའ་བྱ་བྱི་རྗེས་བསེལ་ཤས་
བཅད། ལྷུར་ཀུམ་བདུན་པ་སྐྱར་བཏང་ཞོ་དཀྱུགས་བྱིན། །

For the treatment of jaundiced skin, administer a decoction prepared from *tig ta*, *dug mo nyung*, *gser gyi me tog*, *hong len*, *ba sha ka*, *bong nga dkar po*, and *ba le ka*, and venesect *rtse chung*, *drug 'go*, and *gsha rings* simultaneously. Perform purgation with *tig ta*, *dug mo nyung*, *kyi lce*, and *dur byid*, and give cool-natured meat as post-purgation care. Administer *gur kum bdun pa* compound and well-stirred curd.

При трипа щасэр (*mkhris pa sha ser*) назначают отвар *tig ta*, *dug mo nyung*, *gser gyi me tog*, *hong len*, *ba sha ka*, *bong nga dkar po*, *ba le ka* и выпускают кровь из трёх сосудов *rtse chung*, *drug 'go*, *gsha' rings*. Следует дать слабительное из *tig ta* (*dug mo nyung*, *kyi lce*, и *dur byid*), а затем его действие пресечь мясом с «прохладным» [действием]. Дают состав *gur gum bdun pa* и взбитый йогурт.

མཁྲིས་པ་མིག་མེར་ཏིག་ཏུ་འི་གང་ཐང་བཏང་། །འབྲས་བུ་(གསུམ་རླུང་བྱིད་དོང་ག་སྐྱུམ་ཚ་གྱི་ལྷོ་ཚུན་འབྲུམ་ཉོང་ལེན་
བོང་ང་སློ་ཏེས་)འི་ཐང་གིས་མཁྲིས་ཚད་འོར་དུ་སྐྱར། མཚེན་མཁྲིས་འདོམ་ཚ་ཚེ་ཚུང་གཤའ་རིངས་གཏར། སློ་ཏེས་
ཏིག་ཏུ་སྐྱ་སྐྱ་ཨ་རུ་ར། ཉོང་ལེན་རླུང་མོ་ལྷོ་དང་ཀར་སྐྱར། ག་བུར་(ཚུ་གང་ལྷུར་ཀུམ་ཚན་དན་བ་ཤ་ཀ་ཉོང་ལེན་
བརྒྱ་གོ་སར་ཏེ་)བདུན་པ་ཀར་སྐྱར་བ་བཏང་། །

For the treatment of jaundiced eyes, administer a decoction of *tig ta* in a cold state, and a decoction prepared from *'bras bu gsum* (three myrobalan fruits) *dur byid*, *dong ga*, *lcum rtsa*, *kyi lce*, *rgun 'brum*, *hong len*, *bong lnga*, *sle tres* to bring down the severity of *mkhris pa* disorders. Venesect *mchin mkhris 'dom rtsa*, *rtse chung*, and *gsha 'i rings*. Administer a compound prepared from *sle tres*, *tig ta*, *sga skya*, *a ru ra*, *hong len*, and *dug mo nyung* mixed with *ka ra* (white sugar) and ga bur bdun pa compound prepared from *ga bur*, *cu gang*, *gur kum*, *tsan dan*, *ba sha ka*, *hong len*, and *padma ge sar* mixed with *ka ra* (sugar).

При трипа мигсэр (*mkhris pa mig ser*) назначают настой *tig ta* (*tig ta'i grang thang*), отваром «плодов» (*'bras bu gsum*, *dur byid*, *dong ga*, *lcum rtsa*, *kyi lce*, *rgun 'brum*, *hong len*, *bong lnga*, *sle tres*) спускают жар трипа и выпускают кровь из сосудов *mchin mkhris 'dom rtsa*, *rtse chung* и *gsha' rings*. Дают составы из *sle tres*, *tig ta*, *sga skya*, *a ru ra*, *hong len*, *dug mo nyung* с сахаром и *ga bur bdun pa* (*ga bur*, *cu gang*, *gur kum*, *tsan dan*, *ba sha ka*, *hong len* и *padma ge sar*) с сахаром .

མཁྲིས་པ་ཤ་སྐྱགས་གཉིས་ལ་རྒྱས་པ་ལ། །ཁ་ལུང་ལ་སོགས་ནད་གང་ཡིན་ཡང་རུང་། །རྒྱ་སྐྱུམ་སྐྱང་སྐྱུམ་བཤའ་སྐྱུམ་ཨ་རུ་
ར། །ཤུག་བ་ཚ་བ་ཏང་ལྷན་བ་ལྷོ་དང་། །ཤུ་དག་རུ་རྟ་བ་རྒྱར་སྐྱར་བའམ། །ཡང་ན་སྐྱོན་བྱ་སྐྱབ་ཀ་ཞོ་སྐྱར་བྱུག་དེས་མ་
སོས་ན་ཚོ་མར་སྐྱོག་སྐྱོ་ཚོ། །རྒྱ་དོན་བཀུས་རྗེས་བྱུགས་ལ་ཉི་མར་བསྐྱེག་ཁེན་མོས་བྱང་བས་མཁྲིས་པ་ཟང་མར་

ཐོན། །ཤུག་ཚོར་སྤྲ་མ་སྤང་མའི་ལོ་མ་གསུམ། །ཚྭ་སྐྱར་བྱུགས་བསྐྱེགས་སེན་མོས་བྲད་ཅིང་ཞུ། །ཡང་ཡང་བསྐྱར་བས་ཚུ་
སེར་ཚད་ནས་འདོན། །དེས་ཀྱང་མ་སེལ་དུར་བྱིད་ཚོན་བྱ་དང་། །ཨ་རུ་ར་གསུམ་བསྐྱེགས་པའི་དྲངས་མ་ལ། །ཚུ་སེར་སྤོན་
གསུམ་བཏབ་པའི་ཚུན་སྐྱོངས་བྱ། །མཚིན་མཚར་ཚུ་སེར་མཐིས་ཚུ་མང་དུ་གཏར། །ཚུ་ལུམས་བྱས་རྗེས་སེང་ལྷེད་སྤོན་
མར་པན། །

To treat the development of *mkhris pa* in the muscles and skin or any type of disorders like *mkhris pa* overflow, administer a compound prepared from *rgya spos*, *spang spos*, *drag spos*, *a ru ra*, *shug pa*, *lca ba*, *tang kun*, *ba lu*, *shu dag*, and *ru rta* mixed with cow urine. Or apply a paste prepared from *sngon bu*, *sруб ka*, and curd. If this does not help, take a bath in lukewarm water, apply a paste prepared from *zo mar*, *sgog skya* and *tsha* (salt), and salt, and sit in the sun. If pure bile oozes out from the skin when it is scratched, apply a paste made from the tree leaves of *shug tsher*, *spa ma*, *srad ma* and *tshwa* (salt), sunbathe, and scratch the skin strongly and repetitively, thereby eliminating *chu ser* completely. If the disorder is not eliminated even with this treatment, perform purgation made from essences collected by boiling *dur byed sngon bu*, and *a ru ra*, with addition of *chu ser sman gsum* (three medicines from *chu ser*). Venesect veins related to the liver, spleen, *chu ser*, and gallbladder repeatedly. Medicinal butter prepared from *seng ldeng*, when administered after the medicinal bath, is highly effective.

5.2.2 Увеличение трипа в мышцах и коже, выдавливание желчи (*kha lud*) и любые другие подобные болезни. [В этих случаях следует] назначить *rgya spos*, *spang spos*, *brag spos*, *a ru ra*, *shug pa*, *lca ba*, *tang kun*, *ba lu*, *shu dag* и *ru rta* с коровьей мочой или втирать *sngon bu* и *sруб ka* с йогуртом. Если это не помогло, нужно помыть [больного] тёплой водой, а затем втирать масляный осадок с стенок подойника (*zo mar*), чеснок и соль и прогреть на солнце. Если, когда соскребаешь его ногтями, появляется просто трипа, — втирать *shug tsher*, *spa ma*, листья гороха с солью, [снова] прогреть и поскрести. Повторять это снова и снова, так можно искоренить чхусер. Если даже это не устранило [нарушение], нужно делать длительное очищение чистой частью сгущённого [отвара] *dur byid*, *sngon bu* и *a ru ra* с добавлением *chu ser sman gsum* (три лекарства против чхусер) и многократные кровопускания из сосудов печени, селезёнки, чхусер, трипа, погружные ванны (*chu lums*); а после них - будет полезным лечебное масло *seng ldeng sman mar*.

ཚུར་ལུགས་ཏིག་ཏུ་དུག་ལུང་བ་ལེ་ཀ། །བ་ཤ་ཀ་དང་ཀྱི་ལེ། །གསེར་མེ་ཏིག་ཏུ་འོ་མ་བྱ་ཏིག་ཏུ་ཐང་བཏང་ཚུ་མང་
གཏར། །དེ་འོག་སྐྱོངས་རྗེས་ཏི་ཤུ་ཚུ་ལྷ་སྐྱར། །

For treating infiltration of *mkhris pa* into the channels, administer a decoction prepared from *tig ta*, *dug mo nyung*, *ba le ka*, *ba sha ka*, *kyi lce*, *gser gyi me tog*, *'om bu*, *[sum cu]* *tig ta* and venesect the related veins repeatedly. Thereafter, perform evacuation and administer *[ga bur] nyi shu rtsa lnga* compound.

Если [трипа] вошла в сосуды, назначить отвар из *tig ta*, *dug nyung*, *ba le ka*, *ba sha ka*, *kyi lce*, *gser gyi me tog*, *'om bu*, *sum tig*, многократное кровопускание, а в дальнейшем - очищение и после него - «двадцатипятикомпонентный состав».

རུས་ལ་ཞེན་ན་ ཉིག་ཏའི་ (གསུམ་དང་འབྲས་བུ་གསུམ་མེན་བུ་ལྷུམ་ཅུ་རྩུབ་སེང་བསྐྱུ་པ་) རྒྱུན་སྦྱོངས་བཏང་། ཉི་ཤུ་
 ཅུ་ལྷ་མཁྲིས་སྐྱེན་ཁ་བསྐྱུར་སྐྱུར། །ཁ་ཟས་བསེལ་བསྐྱེན་ཚུ་ལུམས་མཚོག་ཏུ་བསྐྱུགས། །ཤ་ཁྲག་རྒྱུས་པ་སྐྱུམས་པ་གསོ་བའི་
 ཕྱིར། ག་བུར་ཙན་དན་དཀར་དམར་གེ་སར་གསུམ། ལྷུ་ལྷུ་བ་མར་ཀར་སྐྱང་ལྷེ་གུ་བཏང་། །མདོར་ན་མཁྲིས་པ་ཕྱིར་
 ཕྱིར་རྒྱུ་སེར་བཅོས། །

For treating adherence to the bone, perform purgation with a decoction prepared from *tig ta gsum* (three types of *tig ta*), *'bras bu gsum* (three myrobalan fruits), *khron bu*, *lcum rtsa*, and *stab seng*. Administer *ga bur nyi shu rtsa lnga* compound with supplementation of *mkhris pa* medicines and give foods having a cool-natured potency. Medicinal baths are highly recommended as they are very effective for treating this disorder. To restore depleted muscles, blood and tendons, administer *lde gu* (medicinal paste) prepared from *ga bur*, *tsan dan dkar po*, *tsan dan dmar po*, *ge sar gsum* (three types of *ge sar*), *utpal*, and cow butter mixed with *ka r* (white sugar) and *sbrang* (honey). In short, just as *chu ser*, treat *mkhris pa* that has been spread to outer parts of the body.

Если [трипа] въелась в кости, назначают продолжительное очищение на основе *tig ta (tig ta gsum* (три вида *tig ta*), *'bras bu gsum* (три плода), *khron bu*, *lcum rtsa*, *stab seng*) , «двадцатипятикомпонентный состав» с добавлением направляющих компонентов для трипа. Следует употреблять прохладную пищу, отлично помогают ванны. Чтобы восстановить усохшие мышцы, кровь и жилы, назначают дегу из *ga bur*, *tsan dan dkar*, *tsan dan dmar*, *ge sar gsum* (три вида *ge sar*), *utpal* на коровьем масле, с сахаром и мёдом. Вкратце, при рассеивании трипа во внешние [ткани] лечат так же, как чхусер.

དོན་ལྡན་མཁྲིས་པ་ལྷུགས་པའི་སྐྱེ་སྐྱེན་བུ། ཉིག་ཏུ་གསུམ་དང་གསེར་གྱི་མེ་ཏྲིག་དང་། འུག་ལྷུང་རྒྱན་འབྲུམ་གྱི་ལྷེ་བོང་
 དང་དཀར། རྗེའི་ལྷ་ཉི་ཅུ་རྩུ་ཨ་ག་རུ། རྗེའི་ལྷེང་མངར་རྒྱ་གང་ཨ་གྲོང་བསྐྱེན། །མཚོན་པར་བྲག་ལྷུན་གུར་གུམ་བ་ཤ།
 ཀ། །མཚོན་པར་རྩ་རྩེ་སེ་འབྲུ་ཕི་ཕི་ལེང་། །མཁལ་མར་ཤུག་ཚོར་སུག་སྐྱེལ་དམར་པོ་གསུམ། ཀླ་ར་སྐྱུར་བཏང་རང་རང་
 ཅུ་ལ་གཏར། །ཚ་བ་ཚོམས་ནས་ཚོགས་གསང་མེ་ཡིས་བསྐྱུགས། །སྦྱོང་སྦྱང་གང་ཡང་བཤམ་ལས་སྐྱུག་པ་མེད། །

For treating infiltration into five vital organs, use *tig ta gsum* (three types of *tig ta*), *gser gyi me tog*, *dug mo nyung*, *rgun 'brum*, *kyi lce* and *bong nga dkar po* as a common medicine. Add *dza ti*, *ru rta*, *a ga ru* to treat infiltration into the heart; *shing mngar*, *cu gang*, and *a krong* to treat infiltration into the lungs; *brag zhun*, *gur kum*, and *ba sha ka* to treat infiltration into the liver; *ru rta*, *se 'bru*, *pi pi ling* to treat infiltration into the spleen; and *shug tsher*, *sug smel*, and *dmar po gsum* (three red medicines) to treat infiltration into the kidneys. Administer these compounds mixed with *ka ra* (sugar) and venesect related viens. Apply moxibustion on the vertebrae after fever subsides. These is no more effective treatment than purgation to treat infiltration of *mkhris pa* into the vessel organs.

При вхождении трипа в пять плотных органов общим лекарством будет *tig ta gsum* (три вида *tig ta*), *gser gyi me tog*, *dug nyung*, *rgun 'brum*, *kyi lce* и *bong nga dkar*. Для сердца к ним добавляют *dza t*, *ru rta*, *a ga ru*; для лёгких — *shing mngar*, *cu gang*, *a krong*; для печени — *brag zhun*, *gur gum*, *ba sha ka*; для селезёнки — *ru rta*, *se 'bru*, *pi pi ling*; для почек — *shug tsher*, *sug smel* и *dmar po gsum* (три красных) с сахаром. Делают кровопускание из соответствующих сосудов, а когда

жар спадёт, прижигают точки на позвоночнике. Когда [трипа] проваливается в какой-либо из полых органов, нет ничего лучше послабления.

མགོ་ལ་ལ་ལུང་བཤལ་སྐྱུགས་གཏར་བ་དང་། །(ཏིག་ཏུ་བརྒྱུད་པའི་)ཕྱེ་མ་ཚུ་ལྷག་(སྤུང་མོ་གསུམ་ལ་)མེ་བཙའ་(འབྲས་
བུ་གསུམ་གྱི་)སྐྱན་མར་བཙམ། །མིག་ལ་དབྱལ་ཚ་གཏར་ཞིང་སྐྱེར་ལའ་བྱུག །ན་བར་ཏུ་རྟོ་ཕན་མའི་མེ་ཏོག་
དང་། །གསེར་གྱི་མེ་ཏོག་ཨར་བར་བྱ་བ་སྐྱུག །སྐྱ་ལ་སྐྱ་སྐྱོང་བཏང་རྗེས་གྲུང་གུམ་སྐྱུག །ལྗེ་ལ་སྐབ་ཚ་གཏར་དང་མངར་
བས་དགང་། །

For treating overflow of *mkhris pa* into the head into the head, perform purgation, emesis and venesection, administer *tig ta brgyad pa* compound powder, sprinkle cold water on the head, perform moxibustion on *sdud sgo gsum* points, and administer a medicinal butter made from *'bras bug sum* (three myrobalan fruits). Venesect *dpral rtsa* and apply *skyer pa khaNda* to treat the eyes. To treat ear disorders, instill an infusion prepared from *ru rta*, *sran ma'i me tog*, *gser gyi me tog*, *a ru ra* and *ba ru ra* into the ears. To treat eye disorders, instill *gur kum* into the nose after performing nasal cleaning therapy. Venesect *sgab rtsa* and gargle with sweet liquids to treat tongue disorders.

Если выдавливаются в голову - [нужно] лечить слабительными, рвотными и кровопусканием, порошком (*tig ta brgyad pa*), обрызгиванием, прижиганием (точек *sdud sgo gsum*), лечебным маслом (*'bras bu gsum gyi sman mar*). В случае глаз - делать кровопускание из сосуда *dpral rtsa* и закапывают кханду *skyer khaN*. В случае ушей — закапывать жидкость из *ru rta*, *sran ma'i me tog*, *gser gyi me tog*, *a ru ra*, *ba ru ra*; в случае носа — проводить носовое очищение, а после закапывать *gur gum*; в случае языка — делать кровопускание из сосуда *sgab rtsa* и держать во рту сладкое.

ལྷན་བར་མཁྲིས་པ་འཇུ་བྱེད་ནམ་གྲུང་ན། །རྒྱུ་ཚུའི་(གསུམ་པ་)ཐང་བཏང་གསེར་ལུང་སྐྱུགས་གྱིས་དྲངས། །མདངས་
སྐྱུར་བཤལ་རྗེས་མོད་མ་ལ་ཕྱེ་ལ། །(ཏིག་ཏུ་བརྐྱན་བཏང་མཁྲིས་ཚ་མང་དུ་གཏར། །སྐྱུབ་བྱེད་ཨ་གར་(རྫོ་ཏི་གྲུང་གུམ་
ཏིག་ཏུ་ཨ་ཏུ་ར་རྒྱ་ག་གེ་སར་ཀར་དང་)དུག་སྐྱུར་ཚེ་རྒྱུད་བསྐྱོལ། །མཁྲིས་པའི་ཚ་གཏར་སྤིང་གར་ཚུ་ལྷག་
བརྟེན། །མཚོང་བྱེད་ནད་ལ་ཏིག་ཏུའི་ལྗེ་གྲུ་སྐྱུར། །གསེར་མདུང་གཏར་ལ་ཚུ་ལྷག་མང་དུ་བརྟེན། །མདོག་གསལ་ནད་ལ་
ཙན་དན་གྲུང་གུམ་སྐྱུག །གསེར་གྱི་མེ་ཏོག་ཙན་དན་སོ་མར། །ར་གསུམ་ཀར་སྐྱུར་རྒྱས་བཟུང་ཚ་ཕན་གཏར། །བད་རྒྱུང་
གང་འབྲེལ་དེ་ཡི་གཞེན་པོ་བསྟེན། །

Specifically, to treat digestive *mkhris pa* disorders, administer *rgyam tshwa gsum pa thang* (decoction), and perform emesis made from *gser gui pgud pa*. to treat disorder of color-transforming *mkhris pa*, administer *rgod ma kha* compound powder with addition of *tig ta* after performing purgation and venesect *mkhris rtsa* repeatedly. To treat accomplishing *mkhris pa* disorder, administer *a gar drug pa* compound, comprising *a gar*, *dza ti*, *gur kum*, *tig ta*, *a ru ra* and *na ga ge sar* mixed with *ka ra* (white sugar), and venesect *rtse chung* located at the right side of the neck when the pain is at the left side and vice versa, venesect *mkhris pa'i rtsa*, and splashwater on the heart. To treat disorder of the sight *mkhris pa*, administer *Ide gu* (medicinal paste) prepared from *tig ta*, venesect *gser mdung*, and splash water on the eyes repeatedly. To treat disorder of completion-clearing *mkhris pa*, apply a paste prepared from *tsan dan* and *gur kum* and

administer a compound prepared from **gser gyi me tog**, **tsan dan**, **so ma ra** Dza, a ru ra, skyu ru ra and ba ru ra (**a gsum**) mixed with **kar** (white sugar). Splash water on the body and apply venesection at **mkhris rtsa**. When any of these disorders combines with **bad kan** or **rlung**, apply the related remedies.

5.2.3 Частные. При [болезненной] трансформации переваривающей трипа (*mkhris pa 'ju byed*) следует назначить отвар из *rgyam tshwa (rgyam tshwa gsum thang)* и вывести её рвотным из *gser phud*. В случае окрашивающей (*mdangs sgyur*) - после очищения назначить порошок *rgod ma kha* с добавлением *tig ta* и многократные кровопускания из сосудов трипа. В случае осуществляющей (*sgrub byed*) - состав *a gar drug sbyor*, проколоть сосуд *rtse chung* наперекрест, выпускать кровь из сосудов трипа и обрызгивать область сердца. При болезни зрительной (*mthong byed*) [трипа] дать дегу из *tig ta*, делать кровопускание из *gser mdung* и многократно обрызгивать. При нарушении [трипа] проясняющей цвет (*mdog gsal*) - втирать *tsan dan* и *gur gum*, давать состав из *gser gyi me tog*, *tsan dan*, *so ma ra*, *ra gsum* (три «*ra*») с сахаром, сбрызгивать водой, выпускать кровь из мелких сосудов. В случае присоединения бекен и лунг прибегать к соответствующим средствам.

སྐྱུ་ན་ནད་འདི་གཏོན་ཆེ་བཙོས་སྒྲོན་དུ། །སྐྱུ་མདོས་སྒྲོ་མདོས་གསེར་མདོས་ལ་སོགས་བསྐྱབས། །

As these disorders are by and large attributed to **gdon** influences, it is important to perform rituals such as *sku mdos*, *sngo mdos*, and *gser mdos* prior to the actual treatment.

5.3 Как правило при этих болезнях сильны негативные влияния (*gdon*), поэтому перед лечением рекомендуется провести обряды «Кумдо» (*sku mdos*), «Нгомдо» (*sngo mdos*), «Сердо» (*gser mdos*) и прочие.

ཐ་མ་མི་སྒྲོག་གྱི་རྗེས་བཅད་པའི་ཐབས། །ནད་སྐྱག་ཅུང་ཟད་ལུས་ཀྱང་ལོག་འགྱུར་བས། །བཤལ་གྱིས་རྗེས་བཅད་མི་དོན་
ཉ་མཁྲིས་གསུམ། །གུར་གུམ་ཀ་ར་སྐྱུར་ལ་བ་འོས་འཕུལ། །དེ་རྗེས་ཀ་ར་སྐྱུ་ལྷུར་གསེར་མི་དོག། །བ་དམར་འོ་མས་འཕུལ་
བས་སྐྱུར་མི་སྒྲོག། །བཅུ་གསུམ་བཅུ་དགུ་ལ་གསུམ་མི་ཡིས་བསྐྱབ། །བྱངས་ངན་རྒྱུང་ཆེ་ཉིག་ཉེ་སྐྱན་མར་སྐྱར། །ལོ་གཅིག་
ཟས་སྒྲོད་གཟབ་བས་བརྟན་བར་འགྱུར། །ཞེས་གསུངས་སོ། །

Finally, the post-therapy methods to prevent relapse are as follows. As even the slightest remnant of a disorder can cause a relapse, perform purgation as post-therapy care. Administer a compound prepared from **mi mkhris**, **dom mkhris** (bear bile), and **nya mkhris** (fish bile), **gur kum** and **ka ra** (white sugar) with cow milk, and a compound prepared from **ka ra** (white sugar), **sbyi shur**, and **gser gyi me tog** with milk from a red cow to prevent relapse. Apply moxibustion on three horizontal points of the thirteenth and the nineteenth vertebrae. For those with weak bodily strength and **rlung**-dominant nature, administer *tig ta* medicinal butter. Careful observation of the dietary and lifestyle regime for a period of one year fends off a risk of relapse." Thus, it was said.

6. Последнее, методы предотвращения возвращения [болезни]. Поскольку даже незначительный остаток болезни, задержавшись, может поднять её снова, нужно

пресечь её послаблением. А потом дать состав их трёх видов желчи: человеческой, медвежьей и рыбьей с *gur gum* и сахаром, запиваемый коровьим молоком. Затем — сахар, *spyi zhur* и *gser gyi me tog* с молоком красной коровы, тогда болезнь не вернётся; прижечь трёхустые точки тринадцатого и девятнадцатого позвонков. Если силы тела слабы, а лунг силён - добавить лечебное масло *tig ta'i sman mar*. Соблюдая диету и режим в течение года, получишь устойчивый [результат].» Так сказано.

བདུད་རྩི་སྦྱང་པོ་ཡན་ལག་བརྒྱད་པ་གསང་བ་མན་ངག་གི་རྒྱུད་ལས་མཁྲིས་པའི་ནད་བཅོས་པའི་ལུ་སྟེ་གསུམ་
པའོ།།

This is the third chapter, the “Treatment of *mkhris pa* disorder” from the Secret Quintessential Instructions on the Eight Branches of the Ambrosia Essence Tantra.

Это третья глава «Лечение болезней трипа» из «Сущности амриты — восьмичленной тантры тайных наставлений».